

**ASPECTE DE VIAȚĂ COTIDIANĂ ȘI
SPIRITUALITATE BUCIUMĂNEANĂ. TÂRGURI,
SĂRBĂTORI, CEREMONIALE**

Magdalena ANDREESCU

Atestată istoric din 1589, dar relevând vestigiile arheologice de locuire încă din epoca bronzului, localitatea Bucium (Buchym) a avut un destin strâns împletit cu resursele naturale bogate în minereu aurifer cu care zona aceasta a fost binecuvântată. Așa se face că, deși, arealul cercetat alcătuiește din punctul de vedere al reliefului o unitate geografică cu mocănimă învecinată, evoluția acestor regiuni s-a conturat diferit în toate epocile istorice inclusiv cea modernă și contemporană.

Spre deosebire deci de aria învecinată ai cărei locuitori s-au îndeletnicit preponderent cu agricultura și păstoritul, buciumanii s-au orientat cu precădere spre extragerea aurului și au avut doar ca ocupații secundare complementare creșterea animalelor și culturile agricole pe care clima și relieful montan le îngăduie.

Spre deosebire însă de centrul minieresc de la Roșia Montană, în care autoritățile habsburgice au colonizat treptat mineri germani, maghiari, slovaci etc., fapt ce a determinat transformarea respectivei localități într-o așezare multietnică cu importante aspecte urbane, Buciumul și-a păstrat caracteristicile rurale și omogenitatea etnică românească.

Administrația habsburgică, apropierea de orașul Abrud, despre care istoricii afirmă că era deja maghiarizat în secolul XV¹, precum și prezența în zonă la exploatarea miniere a specialiștilor germani, au favorizat pătrunderea unor influențe străine, sesizabile în mai toate domeniile vieții. Semnificativ pentru aceasta este domeniul lingvistic, în care neologisme ca: *ștaigăr, homan, obăr, poronio, pogace, cheschineu*, relevă originea lor germană și maghiară.

Dacă actualmente populația comunei se declară a fi în totalitate românească, excepție făcând câteva familii de rromi stabilite aici relativ recent, frecvența numelui Țițter ne indică faptul că specialiști în prelucrarea lemnului germani, colonizați în secolul XVIII în Maramureș

¹ N. Dunăre, M. Focșa, *Portul buciumanilor din Munții Apuseni*, București, Editura de Stat pentru Literatură și Artă, 1957, p. 6.

au putut ajunge să se stabilească și în zona Bucium. Aceasta s-a petrecut probabil în directă legătură cu operațiile de pregătire a materialului lemnos necesare la exploatarea miniere. Urmașii acestor coloniști și-au pierdut identitatea etnică și religioasă, astfel încât ei se consideră români ortodocși.

De altfel, cu mici excepții, toți locuitorii comunei sunt de religie ortodoxă, chiar dacă într-unul dintre satele comunei și anume Valea Șesii, înainte de 1945, erau greco-catolici. În ultimii ani însă, au apărut și în această comună reprezentanți ai unor secte neo-protestante: bapțiști, pentecostali, Martorii lui Iehova, care au reușit să facă un număr oarecare de prozeliți.

Pe lângă germanii și maghiarii ce au locuit de-a lungul timpului în comună conviețuind cu populația românească, au existat până după primul război mondial și familii evreiești. Printre aceștia se număra cea a lui Mendel, care era proprietarul unei cârciumi din satul Bucium Poieni. Un număr mai mare de evrei se afla în Abrud, îndeletnicindu-se în principal cu achiziționarea aurului de la minierii buciumani și roșieni (cel mai adesea în regim de contrabandă). Aceștia erau priviți uneori cu circumspecție, fiind bănuți că își însușesc din aurul adus spre prelucrare, sub pretextul că, după îndepărtarea impurităților, cantitatea de metal prețios scădea drastic. În consecință, unii mineri preferau să-și vândă aurul singuri, evitând orice intermediar și porneau pentru aceasta chiar și peste graniță în vederea obținerii unui preț mai bun. Unul dintre aceștia a ajuns în acest scop până la Viena, ceea ce i-a adus în extensie porecla de „Parizianu” sau „Paris”. În sens invers, nu de puține ori, investitori străini au concesionat exploatarea miniere din Bucium pentru a obține prețiosul aur. Astfel, în memoria colectivă, se păstrează încă amintirea prezenței în Bucium a unei concesiuni belgiene, de prin anii 1880, prin denumirea „la Domnii” prin care este desemnată gura de mină „Petru și Pavel”.

Bătrânii satului încă mai povestesc cum câteva zeci de mineri buciumani, uniți într-o „târșejie” (asociație de muncă a celor ce scoteau împreună minereu dintr-o mină concesionată), au inițiat o revoltă împotriva „Domnilor” străini care exploatau singurul filon din zonă din care se putea extrage aur de mare puritate de 24 K (media generală fiind în zonă 18 K).

Într-o baladă, *Versul buciumanilor*, cu multe strofe este descrisă revolta minerilor și faptul că unul dintre investitori dorind să fugă din calea asociațiilor ce protestau și-a rupt un picior ceea ce a determinat instanța să-i condamne pe mineri la câțiva ani de pușcărie. Autorul

versurilor este unul dintre aceștia și le-a conceput pe perioada detenției. Nu este deci exclusă ipoteza unei desfășurări ceva mai violente a protestului „târșejilor”, balada oferindu-ne o variantă idealizată, deplângând nedreptatea comisă de justiție la adresa minerilor. Există chiar ipoteza furtului unei cantități de aur de către minerii revoltați.

O altă prezență, de astă dată franceză, pare să se fi desfășurat în zonă în prima jumătate a secolului XX, când mina Conțu a fost concesionată pe 10 ani unor investitori ce utilizau șteampul cu abur de mare eficacitate comparativ cu cele hidraulice pe care le foloseau minerii autohtoni. Tot de atunci drumul ce leagă gurile de mină concesionate de ei poartă denumirea de „Drumul franțuzilor”. Aceștia aveau un număr mare de mineri salariați ce efectuau întreaga activitate de exploatare. Investitorii au părăsit țara în momentul în care autoritățile au micșorat brusc termenul concesiunii de la 10 la 5 ani. Preluată apoi de către un miner autohton, Jurcă, mina nu a mai putut fi exploatată eficient, în mare parte și datorită unor puternice infiltrații de apă, care au dus la închiderea ei. De altfel, condițiile dificile de zăcământ determinau adesea profituri destul de mici, iar uneori nu se recuperau nici măcar sumele investite în deschiderea minelor². Deoarece exploatarea zăcămintelor necesita investiții serioase și o cantitate imensă de muncă, minele concesionate de la S.C. AUR erau exploatate mai cu seamă de asociații miniere mai mari. „Urmau apoi proprietarii de cuxe miniere, unde lucrau particularii pe spezele lor, care plăteau la proprietar o «dijmă» – cotă parte din minereul ce-l produceau. Dintre aceștia din urmă, mulți aveau șteampuri țărănești rudimentare din lemn înșirate de-a lungul Văii Roșiei, pe Fioeș, pe Valea Cornei și pe Valea Buciumanilor”³.

Dacă pentru anul 1742 izvoarele istorice atestă existența a 102 șteampuri cu 2931 săgeți în Bucium⁴, pentru prima jumătate a secolului XX, frecvența acestor instalații era în zonă atât de mare încât informatorii menționează faptul ca la două case exista un șteamp. Înșirate de-a lungul apelor Valea Șesii, Valea Mare etc., acestea măcinau minereul extras de la diferitele guri de mină: „Baie”, „Țărău”, „Mărul roșu”, „Hărăcăi”, „Vâlcoi”, „Baia Domnilor” etc.

² V. Butură, *Spălarea aurului din aluviuni și mineritul țărănesc din Munții Apuseni* în *A.M.E.T.*, 1965-1969, Cluj, 1969, p. 71.

³ Ion Felea, *Pentru Țara Moșilor*, în „Țara Moșilor. Studii, articole și comunicări”, V, Cluj, Editura Museum, 1997, p. 120.

⁴ B. Roman, A. Sântimbreanu, W Wollman, *Aurarii din Munții Apuseni*, București, Editura Sport Turism, 1982, p. 42.

Tentația aurului era atât de mare încât cele mai multe exploatări miniere erau păzite în cursul nopții de paznici angajați, căci nu de puține ori unii dintre minerii asociați se întorceau la baie după plecarea celorlalți pentru a fura minereul aurifer extras din filoanele mai bogate. Împotriva acestor hoți de aur, denumiți local „holongări” sau „straițeri” care se mascau pe față pentru a nu fi recunoscuți, se recurgea la diferite metode. Pentru a-i identifica, asociații făceau uneori vizite nocturne celor bănușiți a se îndeletnici cu așa ceva, lipsa respectivilor de acasă fiind de natură să confirme suspiciunile existente. Alteori paznicii sau alți minerii, travestiți în „vălva băii” (îmbrăcați în straie lungi albe și cățarați pe „catanoage” (picioroange) se plimbau împrejurul gurilor de mină pentru a-i alunga pe hoți. Nu întotdeauna însă aceștia se lăsau impresionați de puterea superstițiilor, astfel încât unul dintre holongări, Bembea Gheorghe a reușit să strângă la sfârșitul secolului XIX o cantitate mare de aur pe care a preschimbato în bani la Viena, ceea ce ia permis să-și ridice în satul Bucium Poeni o casa de dimensiuni impresionante după modelul culelor oltenesești. În fața comunității, el și-a justificat îmbogățirea printr-un vis premonitoriu în cadrul căruia un bătrân i-ar fi semnalat locul unde se aflau piritele aurifere.

O altă modalitate prin care asociații căutau să obțină o cantitate sporită de minereu față de cea care le revenea din împărțirea efectuată de „jurați”, era aceea de a strecura pe neobservate mici cantități de minereu aurifer în opinci. Proprietarii de mine care aveau la lucru salariați erau însă foarte severi cu aceștia în asemenea circumstanțe: „Decât să fie aur și să-l fure minerii mai bine să nu se găsească”⁵.

Totuși, aurul a fost extras în cantități destul de însemnate din exploatările buciumane, chiar dacă acestea erau relativ mai sărace decât cele din Roșia Montană și implicând un grad mai mare de risc datorită structurii solului și dispunerii filoanelor. Activitatea extractivă a fost însă atât de intensă și la Bucium astfel încât se spunea că un miner destoinic ar putea să ajungă de aici la Roșia numai pe sub pământ prin labirintul de galerii verticale și orizontale ce urmăreau filoanele. Era legendar pentru bogăția lui filonul supranumit „Vâna viperei” și care pornea de la Roșia ajungând până la vârful Vâlcoi. Faima despre destoinicia bărbaților buciumani era atât de mare încât se spunea că „buciumanii sunt născuți în pilugă” (prin acest termen desemnându-se de regulă groapa de susținere a stâlpilor din mină).

⁵ *Ibidem*, p. 45.

În cea de-a doua jumătate a secolului XIX în apărarea drepturilor minerilor s-a ridicat Ecaterina Varga, o femeie curajoasă de origine maghiară și germană. Născută în Bucium, aceasta a întreprins o serie de demersuri la curtea imperială, ceea ce i-a atras din partea minerilor buciumani apelativul de „Cătălina noastră”. Conform legendelor, aceasta ar fi fost la un moment dat răpită, iar minerii au trecut Vâlcoiul în număr mare ca să o salveze.

De cele mai multe ori, activitatea istovitoare din mină și de la șteamp în care erau implicate familii întregi (bărbați, femei și copii) nu avea ca finalitate decât supraviețuirea acestora fără acumulări importante de avere. Speranța îmbogățirii îi însuflețea însă pe toți mai ales în condițiile în care aveau viu în față exemplul unor mineri care „dădeau lovitura” descoperind aurul care le putea modifica radical viața.

Către sfârșitul secolului XVIII au ajuns și în zonă ecourile faimei lui Mikael Gritta, legendarul personaj din Roșia Montană, care, ajungând la o avere fabuloasă, a ridicat șapte școli și șapte biserici în Roșia și în apropierea ei. Biserica și școala din Bucium Cerbu au fost de altfel ridicate din banii lui.

Un secol mai târziu și dintre buciumani se ivea un astfel de personaj lipsit însă de generozitatea lui Gritta. Despre Popa Iancu din satul Bucium Poeni legenda spune că ar fi acumulat cca.700 kg. aur. Fără a avea nimic din simplitatea tagmei preoțești din care făcea parte și-a ridicat o casa de dimensiuni impresionante (ce a adăpostit după moartea lui școala din sat) și și-a amenajat un parc cu căprioare. Avea trăsură proprie, o serie de servitori și, în plus, deținea un număr mare de cârciumi pe drumul spre Abrud. Ulterior însă urmașii săi au dat faliment fiind nevoiți să închidă în cele din urmă mina Boteș, care a stat la originea imensei averi a preotului.

În linii mari, același lucru pare a se fi întâmplat chiar și cu alți buciumani care și-au chivernisit câștigurile construindu-și șteampuri noi, cumpărând pământ sau ridicându-și case mari decorate cu feronerie de sorginte apuseană (de la Viena sau Budapesta). Destinul a făcut ca urmașii acestora să risipească totul astfel încât familiile au decăzut ajungând din nou să muncească din greu pentru a supraviețui.

O altă categorie era aceea a minerilor norocoși care descoperind întâmplător o cantitate mare de aur se puneau pe cheltuit voind să-și îndeplinească toate fanteziile. Mulți dintre aceștia porneau cu aurul la Abrud, unde după ce îl preschimbau la bancă sau la contrabandiști, încingeau chefuri monstruoase prin localurile din oraș (în număr de

aprox. 30). Petreceau apoi câte o săptămână cu lăutarii și femeile până cheltuiau o mare parte din câștigul obținut atât de greu. Este de notorietate cazul unui astfel de miner care pentru a se înapoia acasă a închiriat trei trăsură: în prima a călătorit pălăria respectivului, în cea de-a doua bastonul, iar de abia în ultima s-a urcat și veselul miner. Despre un altul se spune ca s-ar fi întors de la Abrud într-o roabă. Un caz aparte îl constituie cel care în euforia conferită de alcool și de bucuria câștigului a intrat cu calul în galeria de la „Detunata”.

Pe Valea Abruzel se păstrează o legendă despre un personaj, numit Petre a lui Ștefan, care ar fi ajuns la o asemenea avere, încât la un moment dat a intenționat să-și podească casa cu monede, lucru considerat de autorități ca o impietate la adresa regelui, a cărui figură era imprimată pe acestea. Prin urmare, pentru a nu se ajunge la situația ca locatarii casei să calce cu picioarele pe chipul maiestății sale, respectivului nu i s-a permis să-și îndeplinească fantezia.

Deși marea majoritate a minerilor buciumani au muncit o viață întreagă fără a avea șansa unei lovituri norocoase de târnăcop, totuși mulți dintre ei au reușit să acumuleze încet, încet praful prețios și să-și îmbunătățească vizibil traiul familiilor lor. „Standardul de viață e mai ridicat decât în alte părți ale munților Apuseni, copiii sunt mai bine hrăniți (chiar și la Bucium) și mai bine îmbrăcați, iar părinții le poartă din toate punctele de vedere o grijă deosebită”⁶.

Nivelul sporit de bunăstare se reflectă atât în aspectul așezării, în cadrul căreia au supraviețuit până astăzi o serie de case monumentale protejate cu feronerie de sorginte apuseană, cât mai ales în portul popular buciumănesc. Astfel, costumul pe care femeile îl purtau duminica și la sărbători a devenit emblematic pentru situația socială a acestei zone, prin piesele brodate cu fir de mătase și alte materiale scumpe, cât mai ales prin bijuteriile de aur. Vestiți în toată regiunea Apusenilor, cerceii buciumănești cântăreau, de regulă, peste 10 g și erau confecționați la Viena sau la Abrud, după modelele bijuteriilor vieneze. În a doua jumătate a sec. XIX, voiajorii comerciali, atrași de această zonă auriferă, aduc de la Viena cercei rotunzi, decorați cu piatră roșie la mijloc, înconjurată de câte un brâu albastru și unul alb⁷.

⁶ Mihai Bernic, *Capitalul uman în Munții Apuseni*, în „Țara Moșilor. Studii, articole și comunicări”, V, Cluj, Editura Museum, 1997, *passim*.

⁷ N. Dunăre, M. Focșa, *op. cit.*, p. 20.

Broșele de aur și salbele din argint filigranat, provenite tot de la Viena, completau aspectul somptuos al costumului tradițional din zonă. De altfel, spre deosebire de alte localități miniere, unde costumul popular a dispărut cu mult înainte de începutul sec. XX, fiind înlocuit de cel urban, „nemțesc”, în Bucium el s-a păstrat chiar și după al doilea război mondial. Către sfârșitul sec. XX însă, costumul nu mai este purtat decât arareori pe la nunți și sărbători și mai ales de către femei.

Bătrânele, în special, păstrează cu grijă costumele purtate în tinerețe, când exista o adevărată competiție între fetele comunei în ceea ce privește achiziționarea unor piese cât mai frumoase. Cel mai adesea ele cumpărau de la Abrud diferite materiale scumpe: grenadir (marchizet), barșon (catifea), mătase, opal, pe care le croiau și le coseau meșterițele satului. Luni era zi de târg la Abrud și buciumanii înstăriți nu ezitau să parcurgă cu trăsura distanța dintre cele două localități. De aici își asigurau necesarul de țesături din lână, precum și cioarecii din pânură de la negustorii din zonele în care unde creșterea oilor avea o importanță mai mare decât aici. Nu lipseau de la târg moții cu ciubere, pe care le vindeau cu bucata. Târguri mai mari de animale și mărfuri se desfășurau aici la Sf. Nicolae, la Sf. Gheorghe și la Ziua Crucii. De asemenea, primăvara și toamna, buciumanii mergeau și la Câmpeni, unde aveau târguri tradiționale, ce adunau populația din toată Țara Moților (în special pe cei interesați în vânzarea-cumpărarea de vite). La rândul lor și buciumanii obișnuiau să pornească prin țară comercializându-și produsele, atât în zone mai apropiate, cum erau cei ce vindeau lactate sâmbăta la piața din Roșia Montană, sau mai îndepărtate, precum proprietarii de gatere – „fireze”. Aceștia schimbau scândură pe cereale la Alba, Brad, Teiuș, Hălmagiu, pornind cu carele la drum toamna, când dădea bruma. Un astfel de drum era destul de obositor pentru că dura de regulă peste o săptămână și se înnopta cel mai adesea în carul cu fân.

Pentru achiziționarea de alimente și diverse produse uzuale, în fiecare duminică era zi de piață în Bucium Poeni. Pe un platou mărginit de o parte de pâraul Valea Negrilesii, iar de cealaltă de două cârciumi și de curtea bisericii, se adunau negustori sosiți uneori din regiuni destul de îndepărtate. Piața era proprietatea bisericii care o încredința anual spre administrare unor persoane ce licitau pentru „vama târgului”. Aceștia colectau taxa vamală emițând chitanțe negustorilor în schimbul cărora aceștia puteau folosi șoproanele și tarabele amenajate în piață. Există chiar și o măcelărie, unde se comercializa în special carne de

vită, spațiul respectiv fiind închiriat, de asemenea, în urma unei licitații anuale. David Candiu a fost unul dintre cei care s-au ocupat de aceasta pe o perioadă ceva mai lungă, în prima jumătate a sec. XX. În apropierea măcelăriei poposeau de regulă carele cu boi încărcate cu „bucate”: grâu, porumb, conduse de negustori buciumani și abrudeni care le încărcau cu cereale în zonele în care clima și relieful permiteau cultivarea unor astfel de plante. Unitatea de măsură utilizată de aceștia purta numele de „feldelă”, echivalând cu aprox. 15 kg. Lângă aceștia își aveau locul „țărenii” de la Ighiu și Micești cu căruțele încărcate de fructe și diverse legume. Pe latura dinspre curtea bisericii se aflau într-un colț, mogoșenii oferind spre vânzare smântână, caș dulce, găini, ouă și miere.

În imediata apropiere a negustorilor din Mogoș se aflau înșirate în linie tarabele prospătărițelor venite de la Abrud: Mali, Neti și Iuli. Acestea pregăteau pe grătare „proaspăta” – carne de porc prăjită în unsoare, pe care o ofereau atât celorlalți negustori, cât și cumpărătorilor. Tot în acest scop sosea de regulă în piață și „vijlarul”, ce putea fi recunoscut de la distanță după bascul roșu cu moț pe care obișnuia să-l poarte. El avea în Abrud un atelier propriu de preparare a cărnaților din carne de capră „vijli”, pe care îi aducea și la piața din Bucium, servindu-i fierți într-un cazan. În apropierea lui își așezau țăranii de pe Valea Arieșului diversele unelte și vase din lemn, în prelucrarea cărora erau meșteri vestiți în toată Transilvania. Nelipsiți de la târg erau olarii din Bihor, comercializând o gamă largă de oale și cancee de diferite dimensiuni, unele având și funcționalități aparte, specifice locului. De pildă, foarte căutate erau în Bucium canceele găurite în fund pentru a lăsa apa să curgă în cantități reduse deasupra șaitrocului, în procesul de spălare a aurului.

În centrul pieței erau plasați de obicei negustorii sosiți de la Alba cu diferite stofe, inclusiv englezești și cu pânzeturi, printre care și pânza albă denumită local „jolj”. De la Abrud veneau negustorii de încălțăminte și pielărie: Mitraș, specializat în opinci, curele și hamuri, și Purecu pantofarul oferind papuci, pantofi și cizme. Ca și la Roșia Montană, deosebit de apreciate printre mineri erau cizmele „bilgăre” din piele cu turetci galbene. Pentru bocancii destinați lucrului în mină, „papuci cu piele întoarsă”, negustorul oferea o garanție de cel puțin un an, fapt ce dovedește seriozitatea cu care își trata clienții.

Pe un spațiu larg din centrul pieței își expunea produsele „șatra”. Printre negustorii sosiți cu astfel de tarabe se număra un oarecare Toma

venit probabil din Abrud care oferea spre vânzare diverse mărunțișuri: inele, cercei, papiote de ață, foarfeci, piepteni etc. Cu bărbințele (butoiașe) cu vin pe spinarea calului veneau la piață negustorii de vin de la Țelna, Ighiu, Cricău. Tot ei îi aprovizionau cu băuturi și pe cârciumarii din zonă. De altfel, chiar pe o latură a pieței se aflau plasate unul lângă altul localurile cunoscute sub numele *La Mendel* și *La Țandrău*. Apărută încă de la sfârșitul secolului XIX, prima dintre ele fusese proprietatea unui evreu care a făcut o avere importantă în urma acestei negustorii, mai ales datorită faptului că până la primul război mondial el deținea „acciza” – monopolul statului pe comercializarea de alcool în județul Alba. Ulterior, după moartea lui Mendel, cârciuma a fost administrată de fiul său vitreg, Jurcă Nicolae, stabilimentul păstrându-și vechea denumire până în 1947, când Jurcă a murit și cârciuma a fost închisă, fiind transformată în casă de locuit. După 1918, chiar lângă „Mendel”, a fost inaugurată o altă cârciumă cu magazin, *La Țandrău*, al cărei proprietar era moștenitorul minerului Duba, despre care se spunea că izbutise să strângă o cantitate impresionantă de aur (cca. 40 kg). Concurența dintre cele două localuri situate unul lângă altul a fost deosebit de acerbă generând și momente mai puțin pașnice, dat fiind temperamentul impulsiv al lui Țandrău care, de altfel, a și murit în 1935, asasinat de către unul din numeroșii dușmani pe care și-i făcuse. Cârciuma acestuia a fost închisă după al doilea război mondial, ca de altfel cea mai mare parte a localurilor din comună: *La laia lupului* (proprietar: Lupu Nicolae, urmat de Lupu Horea) din Bucium Poeni, *La Bogdan* situată ceva mai sus pe Valea Negrilesii, *La Moise*, despre al cărui proprietar se zvonea că ar fi dăruit regelui Ferdinand o oaie cu mieii de aur. Cârciuma din Valea Șesii, deținută de văduva David și cunoscută sub numele de *Făgădău*, a fost abandonată încă din 1935. Aprovizionată cu căruțele de băutură de la Blaj și Târnave, cârciuma nu a mai putut face față taxelor ridicate („era mare fiscul”), deși clienții nu lipseau.

Se beau atât băuturi tari, ca vinarsul (cu țoiul), cât și berea la „țap”, dar licoarea preferată de către buciumani era vinul, atât alb, cât și negru.

Dar frecventarea cârciumilor nu constituia decât una din modalitățile de petrecere a timpului liber pentru tinerii buciumani. Astfel, flăcăii obișnuiau să-și declare dragostea fetelor prin serenade romantice la geam. Însoțiți de prieteni și acompaniați de muzica harmonicelor sau a altor instrumente muzicale, cântau diverse melodii la modă, așteptând cu nerăbdare momentul în care cea aleasă aprindea

câteva bețe de chibrit, ca semn că primea serenada și împărțea sentimentele respectivului. Iarna flăcăii înhămau cai la sânni, pregăteau înăuntru un așternut din țoale și cojoace, după care porneau împreună cu fetele la plimbare. Cel mai adesea pentru a se încălzi luau cu ei și butelcile cu tărie din care mai gustau pe parcurs. De asemenea, era obiceiul ca duminica, după slujba de la biserică, perechile de tineri și fete gătiți în mândrele costume buciumănești să pornească la plimbare prin comună. Fetelor însă, părinții le interziceau să zăbovească în sat după lăsarea serii, ceea ce era foarte pe placul unor tinere neveste, care nefiind supuse unor astfel de restricții își permiteau, în lipsa soților plecați cu treburi din comună, să flirteze cu flăcăii. Chiar și atunci când tinerii se înțelegeau cu privire la căsătorie și aveau avizul părinților, fata nu putea să stea prea mult seara la poartă în uliță cu iubitul, căci mama sa, foarte atentă la păstrarea bunului renume, o chema în casă.

Clăcile de întrajutorare, dar și șezătorile, în care fiecare fată muncea pentru ea, constituiau modalități de distracție, dar și de lucru pentru tineret. Cu aceste ocazii se torcea, se tricota, se scărmanau penele de găină, se depănușa porumbul, fie în casa câte uneia dintre gospodine, fie în spații neutre, cum ar fi o anumită cameră din incinta unde funcționase cândva moara din Bucium Poeni. La „torcării”, de pildă, fetele torceau lâna cu fusul sau cu mașina (ceea ce presupunea un grad sporit de dificultate), existând o adevărată competiție între ele pentru realizarea celor mai frumoase gheme. Flăcăii participau și ei la aceste manifestări, dar rolul lor se reducea la a întreține buna dispoziție și a juca apoi fetele. De regulă, recurgeau la diverse stratageme pentru a le face pe frumoasele buciumănence să scape fusele pe jos, căci exista și aici, ca și la Roșia Montană, o regulă conform căreia, cel ce prindea fusul nu-l înapoia posesoarei decât în schimbul unei sărutări⁸. Nu de puține ori chiar fetele lăsau să le scape fusul, pentru a se recurge la jocul erotic amintit. În plus, la clăcile de pene, flăcăii, spre amuzamentul general, obișnuiau să sufle cu putere împărștiind penele prin cameră. Atmosfera era înviorată de băutura și sunetul harmonicelor mânuite de flăcăi. Cu această ocazie fetele serveau celor prezenți plăcinte sau grâu și porumb fiert și îndulcit. Pigmentate așadar de joc și voie bună, clăcile, care uneori se prelungeau până la miezul nopții, erau mai frecvente în Postul Crăciunului considerat „Post de fericire”, și mult mai rare în Postul Patimilor, când se impunea o mai mare sobrietate.

⁸ M. Ioniță, *Cartea Vâlvelor*, Cluj Napoca, Editura Dacia, 1982, p. 56.

De altfel, intrarea în Postul Paștelui, marcată de Lăsatul Secului era punctată de un alt obicei prin care tinerii își exprimau sentimentele într-un mod ceva mai puțin romantic decât serenadele. Astfel, „la prinsul postului”, zi caracterizată în general prin mici petreceri în familie, fetele obișnuiau să coacă plăcinte de brânză pentru pețitori. Farfuriile cu plăcinte erau așezate la geam în așteptarea iubitului care apărea pe înserat. Nu de puține ori, alți tineri, profitând de neatenția fetelor, furau plăcintele de la geam, astfel acestea nu mai aveau cu ce să-și servească pețitorii.

Ziua de Lăsatul Secului era și ultima în care se putea desfășura în Bucium obiceiul „fășingoilor”. Conform datelor furnizate de informatori, în intervalul dintre Crăciun și Postul Paștelui, denumit local „fășang”, tinerii puteau să se deghizeze oricând în „fășingoii” și să pornească pe la casele oamenilor, unde aparent nu făceau nimic altceva decât să sperie și să amuze în același timp gazdele, străduindu-se să nu fie recunoscuți. Pentru aceasta, fetele se îmbrăcau în haine bărbătești, iar flăcăii își puneau rochii, ascunzându-și fețele sub un strat de funingine. Într-o oarecare măsură, obiceiul descris poate fi pus în legătură cu alte manifestări de acest gen desfășurate în ultima săptămână de dinaintea Postului. Acestea par să releve o origine precreștină, practicile respective alcătuind în fond elementele unui scenariu ritual de renovare a timpului ce debuta prin simularea unei degradări și îmbătrâniri a timpului până la recrearea haosului original⁹.

În același cadru arhaic se înscriu și semnificațiile precreștine ale focurilor rituale aprinse pe dealuri în ziua de 9 martie, „de 40 de sfinți”. Denumite local „bubătăi”, focurile erau aprinse de către tineri din crenguțele uscate de prin grădini, iar copiii obișnuiau să sară pe deasupra lor. Se pare că, inițial, aceste sărituri constituiau un ritual purificator. Răspândită pe o arie largă în Transilvania, dar fără a lipsi însă și din alte regiuni ale țării, practica focurilor rituale își avea originea în credința că astfel se putea influența pozitiv evoluția soarelui ajuns în preajma echinocțiului de primăvară, când lumina și căldura propagate de el erau puse în cumpănă de forțele frigului și ale întunericului¹⁰.

Pe un alt palier se află tradițiile și festivitățile populare legate de marea sărbătoare creștină a Învierii Domnului. Aceasta era precedată cu

⁹ I. Ghinoiu, *Vârstele timpului*, București, Editura Meridiane, 1988, p. 184.

¹⁰ *Ibidem*, p. 174.

o săptămână de ziua Floriilor în care creștinii asistau la slujbă în biserică, după care duceau acasă crenguțe (mâțișori) de salcie pe care-i agățau la streășină sau la icoane.

În Săptămâna Mare enoriașii participau la slujbele speciale, „denii”, și păstrau un post mai aspru, pregătindu-se trupește și sufletește pentru miracolul Învierii. Comemorând patimile Mântuitorului, femeile nu lucrau în Vinerea Mare, ci doar după lăsarea serii se apucau să roșească ouăle. În această zi buciumanii obișnuiau să meargă la biserică, unde participau la slujba de prohod cu lumânări în mână. După slujbă se înconjura biserica, iar bărbații „pușcau”, mai recent se folosea pentru aceasta carbid. Producerea acestor zgomote puternice pe care le putem întâlni în zonă și la Crăciun, își poate avea originea în credința străveche că astfel erau alungate duhurile rele. Sâmbăta o petreceau gătind bucatele tradiționale pentru Paști, ciorba de cap de miel, drob, tocăniță ș.a.

La slujba de Înviere gospodarii participau cu întreaga familie îmbrăcată cu hainele cele mai frumoase, de preferință noi. Fetele țineau în mare secret modelele decorative pe care le utilizau la confecționarea hainelor menite a le purta de Paști. După slujbă, buciumanii primeau la ieșire câte un pahar de vin de pomană, „vinul Paștelui”, care era din timp adus la biserică de către o persoană stabilită dinainte. Obișnuiau apoi să ciocnească ouă roșii pe care fiecare le aducea cu sine de acasă, iar bărbații porneau un joc de îndemânare cu aceste ouă, pe care le aliniau pe pământ. Fiecare trebuia să dea cu banul spre ele, iar cel care nu reușea să atingă oul pierdea atât banul, cât și oul pus în joc. Din suma câștigată de campion se achiziționa băutura pe care competitorii o beau împreună. La biserica din Bucium Izbita după slujba de a doua zi de Paști se desfășura „țarina buciumanilor”. Aceasta consta dintr-o horă ce înconjura biserica și la care participau tinerii și bătrânii care asistaseră la slujbă; la un moment dat exista chiar un „responsabil cu țarina” care îi îndemna pe ceilalți la joc purtând câte o bătă în mână și rostind strigături ironice la adresa celor care se codeau: „Stau feciorii ca butucii !”. Fondul muzical era asigurat de instrumentiștii de la Abrud cu vioara, harmonica și gordună (contrabas). Cele mai vestite tarafuri erau cele ale lui Țifra și Ioaniko. Bătrânii se așezau pe bănci ca să privească la jucători, iar tinerii se mutau spre seară cu jocul la Căminul Cultural. În a doua zi de Paști se organiza o horă și în Bucium Poieni pe platoul ce adăpostea, de regulă, târgul duminical. Aici se înălța în această zi, ca și mai apoi, la Rusalii, câte o „suliță” constând dintr-un brad înalt, având la vârf cinci rânduri de „cloambe” (crenguțe) și care era

împodobit cu panglici. Uneori, către vârf, era plasată și o sticlă cu țuică ce constituia miza unei competiții între flăcăi. Unul dintre cetățenii mai de vază (de pildă Lupu Horea, episcopul bisericii) plătea muzicanții ce mânuiau aceleași instrumente, cărora li se putea adăuga și clarinetul. Pe muzica acestora se desfășurau mai multe hore împrejurul suliței, obicei ce relevă unele influențe apusene¹¹.

Tot de sorginte străină este și obiceiul răspândit atât în Transilvania, cât și în Bucovina, al stropirii fetelor în a doua zi de Paști. Ritual purificator și de fertilitate străvechi, convertit într-un gest galant, stropirea era efectuată de flăcăii ce foloseau pentru aceasta parfum sau apă, primind în schimb de la fete câte un ou roșu. Informatorii ne-au semnalat faptul că și în ziua de Sf. Gheorghe exista obiceiul stropirii, care de astă dată putea îmbrăca și aspecte ceva mai dure, fetele fiind udate cu găleata cu apă sau de-a dreptul aruncate în pârâu. Un alt ritual de fertilitate „pentru spor în casă”, avea loc la o săptămână după Paști în Duminica Tomii. Denumit „cununa anului”, acesta se realiza de această dată cu implicarea bisericii și consta din aducerea de către gospodine a unor alimente (făină, vin, ulei, sare și prescuri) care erau sfințite în altar de către preot. După aceea, acestea erau date de pomană sau înapoiate acasă spre consum familiei.

De asemenea, sărbătoarea Armindenului, ce se desfășura la data de 1 mai și consta din agățarea unei ramuri verzi de brad, fag sau cireș la poarta casei, avea semnificații ce vizau fertilitatea și stimularea forțelor productive ale pământului. Pe o paletă mai largă [...] „această sărbătoare românească își găsește echivalentul în obiceiul copacului de mai existent la aproape toate popoarele Europei”¹².

În ziua de 21 mai, când avea loc sărbătoarea Sfinților Constantin și Elena, buciumanii, însoțiți de preoți, ieșeau pe câmp la sfințirea locurilor de pășune de pe Vâlcoi, în speranța unui an rodnic.

Ceva mai târziu, în ziua de Ispas, când biserica celebrează Înălțarea Domnului, sătenii din Bucium, dar și din comunele înconjurătoare, ieșeau din nou la iarbă verde cu ocazia Nedeii de la Negrileasa, desfășurată pe vestita Poiana Narciselor, obicei păstrat până azi. La originea acestei nedei se află o legendă conform căreia, cândva, demult, un preot „se smintise” și umbla singur prin păduri. Ajuns la

¹¹ I. Evseev, *Dicționar de magie, demonologie și mitologie românească*, Timișoara, Editura Amarcord, 1997, p. 37.

¹² *Ibidem*.

Negrileasa, el ar fi băut apă dintr-un izvor miraculos, revenindu-și. De atunci, anual, de Ispas, preoții vin și slujesc locul unde, de sub o cruce, izvorăște doar în această zi, un firicel de apă. Gospodarii veniți cu mic cu mare își aduceau cu ei mâncare și băutură, iar după slujbă pornea o petrecere câmpenească. La plecare nu uitau să ia cu ei recipiente cu apa sfințită, considerată a fi folositoare în cazul diverselor îmbolnăviri.

Ca în toată Transilvania, și în Bucium ziua de 24 iunie, de Sânziene, era marcată de practici divinatorii. Astfel, încă din seara de ajun, fetele culegeau de pe dealuri flori de sânziene din care împleteau coronițe rotunde, pe care apoi le aruncau pe casă. Dacă acestea rămâneau agățate de acoperiș până dimineată, faptul era considerat semn bun, vestind viață lungă celor ce locuiau în respectiva gospodărie, iar fetei nemăritate îi semnala apropierea nunții. Când coronița cădea la pământ se considera, dimpotrivă, că este semn rău pentru toți ai casei. Gospodinele mai agățau coronițe la grajduri, precum și la parii de mazăre pentru ca aceștia să rodească cu spor. Conform celor spuse de unele din bătrânele satului, exista credința cândva că niște ființe fantastice, denumite Sânziene, puteau fi văzute uneori într-un loc aparte din Bucium sat.

Dat fiind specificul localității, ziua de 18 august (Ziua Minerului) era celebrată de către întreaga comunitate printr-o serie de petreceri populare desfășurate în Bucium Izbita, dar și la Roșia Montană. Cu această ocazie erau chemați muzicanți de la Abrud, minerii și familiile lor ospătându-se cu alimente specifice precum „proaspăta” și „pupchi” (colaci cu miere).

Următoarea mare sărbătoare așteptată cu nerăbdare de către tineri și bătrâni, dar mai ales de copii, era Crăciunul. În cete relativ puțin numeroase, băieții și fetele (până la vârsta de 15 ani) porneau în Ajunul Crăciunului să colinde pe la casele gospodarilor comunei. Primiți cu drag și răsplătiți cu bani, mere sau prăjituri, copiii rosteau colindele tradiționale: „O ce veste”, „Steaua de la răsărit”, „Scoală gazdă din pătuț”, „Trei păstori” sau urau cu „pițera”. Pregătită din timp de către părinții copiilor, aceasta consta dintr-o nuia de salcie curățată și crestată parțial, care era stropită cu apă și lăsată să înghețe sub forma unor floricele de gheață, decorate apoi uneori și cu hârtie creponată. Copiii intrau în curtea gospodarului și rosteau: „Bun Ajunul de Crăciun ! / Ne primiți cu pițera?”, după care adresau urări de spor și sănătate gazdelor.

În ziua de Crăciun porneau la colindat și tinerii necăsătoriți, care, după repetiții temeinice, alcătuiau ceata „Crailor” (sau, cum mai era

denumită local, „bundași”). Costumați în haine largi, roșii, decorate cu hârtie creponată și purtând săbii de lemn, cei opt-zece flăcăi interpretau sceneta cunoscută și în alte zone sub numele de „Irozi” în care erau evocate evenimente legate de nașterea Mântuitorului. La final, atât bundașii, cât și muzicanții ce-i însoțeau cu vioara și toba erau serviți de gazde cu cârnați sau alte alimente, precum și cu „crampa” (țuică fiartă cu zahăr și chimen). Pentru Bucium Muntari (oarecum mai izolat de celelalte sate ale comunei), informatorii ne-au semnalat obiceiul ca, după ce colindau pe la gospodari, diferitele cete să se adune pe la una dintre case, unde porneau să petreacă împreună. Relațiile dintre colindători nu erau totdeauna dintre cele mai bune, existând cazuri în care, încurajați de efectul cumulat al „crampelor” îngurgitate pe parcurs, unii tineri ajungeau să-i bată pe cei din cetele concurente pentru a le lua banii.

În general însă buciumanii petreceau pașnic ziua de Crăciun, cu mese bogate în familie (nelipsite fiind preparatele din porc și afumăturile), dar și cu „hore” la Căminul Cultural (mai recent), unde se juca țarina, învârtita pe doi pași etc. Și la Izbita se desfășurau la bufet tot petreceri cu joc, „baluri”, atât de Crăciun, cât și de Anul Nou.

Relatările despre desfășurarea Plugușorului și a unor jocuri cu capra nu sunt de natură să probeze caracterul lor tradițional în acest areal, astfel încât suntem îndreptățiți să considerăm că ele sunt rezultatul unor influențe recente.

Nu același lucru se poate spune despre obiceiul fetelor de a-și afla ursita în noaptea de Anul Nou, când, conform tradiției populare, se deschid cerurile. Una dintre practicile divinatorii întâlnite aici și cunoscută în general sub denumirea de Sănvasit sau Vergel¹³, consta în așezarea pe masă a mai multor obiecte acoperite cu farfurii. Fără să știe ce se afla înăuntru, fetele alegeau câte o farfurie interpretând profilul psihic sau fizic al ursitului, în funcție de ceea ce găseau dedesubt: (cârbune=brunet, sare=bogat, oglindă=frumos, grâu=bun). O altă metodă implica scufundarea unei verighete într-un pahar așezat pe o față de masă albă și plin cu apă de izvor. Cu ajutorul unei oglinzi tânăra privea în pahar, de unde se spunea că trebuia să apară figura viitorului soț.

Nici ziua de 6 ianuarie, când biserica creștină celebra Botezul Domnului, sărbătoare denumită local „Apă botează”, nu era lipsită de proceduri divinatorii. Cu această ocazie, fetele frământau o prescură din făină și sare pe care o puneau sub prag la sosirea preotului cu crucea.

¹³ A. Olteanu, *Școala de solomonie*, București, Editura Paideia 1999, p.463.

Țineau post negru până seara, când mâncau prescura amintită și apoi se culcau având cu ele câte o crenguță de busuioc din buchetul („mătăuzul”) preotului, încredințate fiind că ursitul le va apărea în vis. Apa sfințită la Bobotează era considerată bună de leac pentru oameni și animale, dar nu se putea utiliza oricum și se bea pe nemâncate timp de 14 zile după sfințire.

Obiceiurile legate de evenimente din ciclul vieții îmbracă la Bucium aspecte deosebit de interesante relevând un mai mare grad de conservatorism în comparație cu cele legate de sărbători calendaristice, care în cea mai mare parte a lor au cunoscut importante modificări, mergând până la totala lor dispariție (horele duminicale și de sărbători, pițera, Craii, șezătorile etc.). Forța tradiției a făcut ca în acest domeniu efectele modernizării și influenței exercitate de apropierea orașului, precum și ale răspândirii informațiilor o dată cu „explozia” mass-mediei, să fie de mai mică amploare.

Totuși, comparativ cu bogăția de practici magice ce însoțesc nașterea unui copil și intrarea sa în rândul creștinilor existente în zonele de sud ale țării, la Bucium apariția nou născutului este conexasă cu o gamă destul de restrânsă de rituri. De regulă, buciumancele nașteau asistate de câte o femeie pricepută denumită moașă (printre acestea numărându-se Lucreția lui Soare și Țițter Ruxandra). Femeia însărcinată naștea cel mai adesea pe pat, excepție făcând cazul în care câte o soacră mai aspră așeza așternutul jos pentru ca acesta „să nu-i spurce patul”. Moașa efectua prima baie a nou născutului (fără conotații speciale) și o iniția pe tânăra mamă în îngrijirea copilului. Apoi îi făcea vizite regulate până la sfârșitul perioadei de lăuzie, când de obicei avea loc și ceremonia botezului. În cazul copiilor firavi și bolnăvicioși se recurgea la botezarea precipitată pentru ca aceștia să nu moară „păgâni”. Chiar și în acest caz copiii decedați nu erau excluși total din comunitatea creștinilor, ci erau îngropați în cimitir, cu cruce la mormânt.

În general, ceremonia botezului se desfășura într-un mod extrem de simplu, constând doar în slujba de la biserică, ocazie cu care nașii dădeau în dar o pânză și o cămășuță pentru copil, aduceau lumânarea și achitau taxa la preot. Fina nu avea obligații speciale nici față de moașă nici față de nași, cărora le datora totuși un adânc respect. Participanții la botez lăsau câțiva bănuți în hainele copilului. În leagăn printre pănușile

de porumb acoperite cu scutece, mama punea uneori câte o cărticică sub capul copilului „[...] pentru a fi bun cititor”¹⁴.

Cea de-a doua mare etapă din viața omului, nunta, era marcată de un număr mai semnificativ de rituri de trecere menite să asigure un debut cât mai favorabil pentru noul cuplu.

Cel mai adesea flăcăii se căsătoreau după efectuarea stagiului militar, pe la 20-22 ani, iar fetele după 18-19 ani. Excepțiile nu erau niciodată satirizate în public, obiceiul strigării peste sat sau al „mătăhăilor” din alte zone ale Transilvaniei nefiind caracteristic pentru aria cercetată.

De regulă, după ce tinerii se înțelegeau să se căsătorească, flăcăul venea în peșit duminica la părinții fetei sau cu „goja” cum era denumit însoțitorul său, indiferent dacă era vorba de vreo altă rudă sau de vreun prieten. Avea loc cu această ocazie înțelegerea „pe vedere”, în care se discutau, fără adaosuri rituale, detaliile căsătoriei. Buciumanii se considerau „fala” și aveau mari rezerve în a-și căsători copii cu „viniturile” (cei veniți din alte localități, pe care îi luau în derâdere prin porecle ca: „straiță” – pentru lupșeni, „bătă” – pentru mogoșeni, „gușă” – pentru corneni). Nu rare au fost cazurile în care părinții, din diferite motive, ținând fie de acest aspect, fie de vârsta fragedă a tinerilor, sau, mai ales de nepotrivirea de avere, s-au opus căsătoriei, determinându-i pe cei implicați să fugă împreună (de exemplu, Danciu Elena din Gura Izbitei). Cel mai adesea, după un timp, spiritele se mai calmau, astfel încât părinții se resemnau. O situație similară se petrecea în cazul copiilor din flori, acceptați în cele din urmă de comunitate.

Revenind la „înțelegerea pe vedere”, trebuie specificat că aici se fixa și zestrea fetei care trebuia să fie la înălțimea stării materiale a băiatului (desigur și viceversa). În funcție de averea fiecăruia, o fată putea avea ca dotă: pământ, o pereche de boi, o vacă, aur (una dintre informatoare, Crâsnic Silvia, a avut ca zestre 4 kg aur), țoluri, covoare, așternuturi, perne. Cândva, fata era obligată să coasă mirelui o cămașă. La rândul lui, tânărul trebuia să aibă posibilitatea de a-și întreține familia și eventual de a-și ridica o casă, pentru a nu locui cu părinții săi. Au existat desigur și cazuri în care flăcăii s-au „măritat”, mutându-se după nuntă în gospodăria părinților fetei, fapt satirizat de către gura satului cu expresia „și-a pus clopu în cui”.

¹⁴ Gheorghe Pavelescu, *Magia la români*, București, Editura Minerva, 1998, p. 36

Între momentul înțelegerii și cel al oficializării relației (6 luni – 1 an) tinerii nu puteau încă ieși la joc fără a fi însoțiți de părinți. În acest interval se desfășura și ceremonia logodnei, ocazie cu care se schimbau verighete și avea loc o mică petrecere.

Nunțile se desfășurau duminica, fie la casa unuia dintre miri, fie la cârciumă sau la o casă mai încăpătoare din vecini. Cu o lună înainte de data fixată, tinerii își anunțau rudele, prietenii și vecinii despre eveniment. În acest sens, exista obligativitatea morală a unei reciprocități în participarea la o astfel de ceremonie. În săptămâna de dinaintea nunții, prietenele miresei, denumite „nisorlene” (domnișoare de onoare), împrumutau veselă și tacâmuri de la diverse gospodine din comună. Flăcăii „vifelii” se duceau, în număr de opt, la nași pentru a-i chema oficial la nuntă. Apoi, îmbrăcați în costume populare, cu fundă tricoloră – „primel” și purtând o ploscă cu vin împodobită cu panglici, ei veneau pe la gospodari pentru a le cere confirmarea participării la eveniment, ocazie cu care îi și serveau cu vin din ploscă. Cam tot atunci, nisorlenele împodobeau doi brazi cu funde, care apoi erau plasați la poarta mirilor.

De regulă, părinții băiatului plăteau băutura și muzicanții aduși de la Abrud, iar ai fetei mâncarea, în timp ce nașii achitau taxa la biserică. Erau aleși un număr de 8-12 perechi de nași care țineau cu toții lumânări în biserică, rolul cel mai important avându-l totuși perechea de „nași mari”, care dădeau darul cel mai substanțial și se angajau apoi să boteze primul copil. Ultimele două zile dinaintea nunții erau destinate sacrificării câte unui vițel sau porc și preparării mâncărilor de către rude și vecine sub îndrumarea bucătăresei nunții. Un astfel de meniu consta de regulă din supă de vițel, „belpece” cu macaroane (carne de vită feliată preparată cu sos de roșii), tocăniță de cartofi, prăjituri: beleș-cremeș și poronio (un aluat fraged cu marmeladă). Uneori se pregăteau și aperitive ca maioși, chiftele, caș sau brânză etc. Nu lipseau nici 3-4 torturi, la nunțile mai cu fală acestea putând ajunge la câteva zeci.

În dimineața nunții, vifelii, îmbrăcați în costumele tradiționale buciunănești, având la piept primel, îi aduceau pe nași la casa mirelui, în sunetele muzicii interpretate de vestite tarafuri de la Abrud, cum ar fi cele amintite, al lui Țifra sau al lui Ioaniko (lăutar ungar).

Alaiul nupțial, compus din mire, vifeli, nași, rude, muzicanți, pornea apoi către casa miresei având în frunte un vornic ce constituia coordonatorul nunții. Îmbrăcat ca și vifelii cu primel în piept, vornicul era de regulă unul dintre bărbații care „știa rostul nunții” (de pildă,

Gheorghe al lui Culaie și Neluțu al lui Năpârçuț din Bucium Sașa). Odată sosiți la casa tinerei fete, vornicul intra înăuntru și rostea orațiile prin care aceasta era cerută de la părinți. Uneori, una dintre nisorlene îi ieșea în întâmpinare, susținând că ea este mireasa, ceea ce atrăgea replica promptă a vifelilor. În cele din urmă se ivea și mireasa gătită mândru în costum buciumānesc cu capul descoperit coafat cu „cioci” și funde sau purtând o cununiță cu voal și ținând în mână un buchet de flori. Cu emoție în glas ea rostea „iertăciunea”, luându-și rămas bun de la părinți pe fondul muzical oferit de taraful ce cânta „Ia-ți mireasă ziua bună”. După ce erau serviți cu toții cu câte un pahar de vin, alaiul, în care, de astădată, erau incluse și nisorlenele alături de vifeli, pornea spre biserică. După ei mergea mireasa cu nașii, iar mirele, îmbrăcat tot în straie tradiționale, le însoțea pe nașe.

În biserică se desfășura slujba obișnuită de cununie, în cadrul căreia mireasa avea grijă ca la momentul înconjurării mesei să-și atingă ușor cu piciorul prietenele cele mai bune, menindu-le astfel să-i calce pe urme cât mai curând. La ieșirea din biserică, nașa mare o încredința pe mireasă mirelui, cei doi fiind uniți de acum atât în fața lui Dumnezeu, cât și în fața oamenilor. Ajunși apoi la locul de desfășurare al mesei, nuntașii petreceau în sunetele muzicii tarafurilor. După ce se servea mâncarea, vornicul bătea cu două șite într-un ciubăraș pentru a atrage atenția tuturor și începea să strige „cinstea” miresei.

Darurile constau din: bani, covoare, perne, țoale, fețe de masă, eventual câte un porc sau vițel de la rudele mai apropiate. Un element aparte, încărcat de semnificații rituale, îl constituia prăjitura denumită „pogace”, realizată din făină, unt, scorțișoară, drojdie și zahăr, de către una din mătușile miresei. Din această prăjitură mirii trebuiau să mănânce împreună în mod simbolic. Însă, testând vigilența nașului, vifeliu căutau să fure pogacea înainte de acest moment, lucru care uneori chiar reușea, astfel obligându-l pe naș să le dea câte o sticlă de țuică. După colectarea darurilor se desfășura momentul scoaterii coroniței, când nașa pune pe capul miresei baticul – „cheschineu”, marcând astfel intrarea acesteia în rândul nevestelor. Jocul miresei ce începea după această ceremonie putea să dureze chiar și o oră, răstimp în care proaspăta soție juca cu toți cei care o invitau, aceștia plătindu-i în schimb o sumă oarecare de bani, ce se constituia în câștigul ei personal.

Petrecerea se încheia de regulă a doua zi spre prânz, doar la nunțile de mare fală, cum a fost de pildă cea a fiului lui Țandru Ioan,

nunta a ținut două zile și două nopți, timp în care participanții s-au veselit pe muzica a două tarafuri.

La o săptămână după nuntă tânăra familie obișnuia să facă nașilor o invitație la masă. De obicei, tinerii locuiau, cel puțin pentru o perioadă la casa părinților mirelui, unde tânăra mireasă trebuia să se supună autorității soacrei, ea având un statut oarecum inferior. Nu rare au fost cazurile în care, după nuntă, tinerele au fost trimise în mod rușinos acasă la părinți datorită faptului că nu fuseseră virgine.

Cu timpul însă, atât ceremonialul nunții, cât și mentalitatea satului cu privire la relațiile între tineri au suferit modificări notabile. Aceasta a făcut ca, mai ales către sfârșitul secolului XX, nunțile cu vifeli și nisornene să fie tot mai rare, ceea ce a dus și la înlocuirea unora dintre vechile obiceiuri cu altele relevând influențe urbane moderne.

În cadrul evenimentelor legate de ciclul vieții, momentul care concentrează însă cel mai mare număr de rituri și tabuuri îl reprezintă și la Bucium, ca peste tot, trecerea în neființă. Bătrânele spuneau că existau anumite semne prevestitoare de moarte, pe care cei pricepuți le puteau desluși: vise ciudate, cântecul unei păsări străine etc. Pentru cei care zăceau mai mult timp se solicita uneori ajutorul bisericii care, prin reprezentanții săi, desfășura anumite practici menite să „aleagă” viața sau moartea pentru muribund, „clopotul de argint de la Abrud” sau slujba de maslu erau considerate infailibile în acest sens.

În zonă nu a fost uzuală practica pregătirii din timp a hainelor trebuitoare pentru moarte, oamenii preferând să nu se gândească la acest moment și să lase aceasta în grija celor rămași în viață, bazându-se atât pe sentimentele filiale, cât și pe solidaritatea existentă între membrii comunității.

După ce își da sufletul, răposatul era spălat de regulă de către cineva străin de familie. În Bucium Izbita, de pildă, o singură femeie era chemată să-i scalde pe morți, cunoscând cel mai bine ce trebuia făcut, precum și gesturile care era necesar să fie evitate. Astfel, apa de la ultima scaldă nu era niciodată aruncată în râu sau în drum, lucru considerat foarte periculos pentru cei ce ar fi putut intra în contact cu ea, deoarece acest fapt implica o contaminarea cu influențe nefaste¹⁵. De asemenea, trebuiau evitate și locurile umbrite, în caz contrar existând credința că gestul ar fi fost aducător de vreme rea.

¹⁵ A. Olteanu, *op. cit.*, p. 555.

Decedatul era apoi așezat pe o scândură acoperită cu un cearșaf și așezată pe buturugi în „ceia casă” („casa curată”). Apoi, un bărbat îi lua măsura corpului cu o bâtă pentru a ști dimensiunile „copârșeului” (siciului). Exactitatea în măsurători era importantă, existând credința că, dacă siciul este mai mare, locul rămas gol „are puterea” de a determina și pe alții să-i urmeze mortului. Pentru a nu fi utilizată la „boscoane” (descânțece, făcături), bâta era apoi aruncată în groapă la înmormântare. În coșciugul confecționat de tâmplarul din sat era plasat peste fân „urzicarul” (un cearșaf tăiat cu colțuri – „țoacăne” și decorat cu diferite modele – „forme”). Pe o pernă era apoi așezat răposatul (cu mâinile încrucișate dacă era femeie și cu ele de-a lungul corpului, dacă era bărbat), acoperit cu voal până la bărbie. Tot în sicriu, se mai puneau câte o icoană adusă de la biserică, precum și resturile de unghii și pieptenul rămase de la ultima toaletă a răposatului. Se făcea acest lucru pentru că exista pericolul ca ele să fie utilizate de către vrăjitoare în descânțece; tot în sensul evitării acestui lucru, femeile aveau mare grijă ca nimeni să nu rupă vreun colț de „urzicar”.

De altfel, timp de 2-3 zile cât era ținut acasă, răposatul era mai tot timpul înconjurat de rude, prieteni și vecini, cei din jur străduindu-se să nu îl lase singur. Aceasta pentru că „între taberele spiritelor malefice și cele binevoitoare se dau lupte, iar potrivit crezului, arma cea mai eficace în lumea duhurilor este starea de veghe”¹⁶. Astfel, tineri și bătrâni nu ezitau a sta noaptea la privegherea mortului, ocazie cu care erau serviți de gazde cu cozonac. Cei mai în vârstă își petreceau timpul discutând sau, în cazul bărbaților, jucând cărți (de regulă 21, 66 sau jocul denumit local „filcăi”). În ceea ce-i privește pe tineri, aceștia se amuzau necăjindu-i pe cei mai naivi sau neinițiați într-un joc asemănător băzei și purtând aici numele de „palma furată”. Împreună cu tinerele fete, flăcăii mai jucau „scosul din fântână” care avea și o oarecare încărcătură erotică întrucât acestea nu se lăsau scoase dintr-o fântână imaginară decât în schimbul unor sărutări foarte reale.

În dimineața înmormântării, preotul citea o slujbă în camera mortului, după care răposatul era scos afară cu picioarele înainte pe o năsalie. După acest moment se petrece și aici un obicei pe care ni l-au semnalat și informatorii din Roșia Montană și care constă din închiderea bruscă a ușii lăsând pentru câteva momente familia mortului înăuntru.

¹⁶ Tiberiu Graur, *Jocuri de priveghi în Munții Apuseni*, în **A.M.E.T.**, 1971-1973, Cluj Napoca, 1973, p. 595.

Tot atunci, scaunele sau masa pe care fusese mortul așezat sunt invariabil răsturnate la pământ. Despre acest gen de obiceiuri s-a spus că [] „sunt legate de trecerea pragului și de apărarea spațiului casei de puterea morții”¹⁷. După acest pasaj încărcat de semnificații, preotul făcea în curte slujba de înmormântare, după care desena pe peretele casei o cruce asemenea celor făcute de regulă la „feștani” și care era menită să protejeze incinta locuită de influențele nefaste. Apoi, preotul și dascălul erau așezați la masă, răstimp în care celorlalți participanți li se împărțeau colaci copti în cratițe și feliați, pentru copii pregătindu-se 20, 30 de colăcei mai mici. La moartea unui copil se împărțeau în plus și colaci-pasăre, reprezentând probabil „pasărea-suflet”. „Hrană a trupului, pâinea de grâu devine în contextul riturilor funerare și hrană a sufletului”¹⁸.

Convoiul funerar pornea în cele din urmă spre cimitir cu coșciugul acoperit cu capacul fără a-l mai introduce în biserică, excepție făcând cazul îngropării unor preoți, crâsnici sau epitropi. La trecerea peste o apă se slujea și se făcea „plata” podurilor, cum este cunoscut de regulă obiceiul de a se da pomană peste sicriu câte un colac cu lumânare (șapte în total), precum și bănuți copiilor, tradiții consemnate și pentru alte zone ale țării, de pildă în Moldova¹⁹. Prin astfel de rituri se încearcă sprijinirea simbolică a sufletului în traseul său pe lumea cealaltă.

La cimitir, după slujbă, capacul sicriului era bătut în cuie, iar groparul îl introducea în mormânt și-l acoperea. Cei prezenți se întorceau în cea mai mare parte la casa răposatului pentru pomană. Alte parastase se mai făceau apoi la 6 săptămâni, 6 luni, apoi anual, până la 10 ani, dar ele erau de mai mică amploare, oamenii fiind serviți cu cozonac, prăjituri și băutură; de asemenea se mai împărțeau și colaci.

Pentru tinerii nelumiți (flăcăii și fetele necăsătorite), ritualul înmormântării cuprindea și o secvență aparte: „sulița”. Acesta constă în principal din confecționarea de către prietenii răposatului, în preziua înmormântării, a unui brad curățat parțial de cloambe și împodobit cu hârtie creponată. Tânărul sau fata decedată, îmbrăcați în straie de mire sau mireasă erau conduși spre cimitir de un convoi funerar în care nota distinctivă o făcea grupul de flăcăi și fete purtând cu ei sulița ce urma a

¹⁷ Ernest Bernea, *Moartea și înmormântarea în Gorjul de Nord*, București, Editura Cartea Românească, 1998, p. 105.

¹⁸ I. H. Ciubotaru, *Marea trecere. Repere etnologice în ceremoniile funebre din Moldova*, București, Editura Grai și suflet – Cultura națională, 1999, p. 201.

¹⁹ *Ibidem*, p. 106.

fi înfipțată la mormânt, lângă cruce. Motivul pentru care se făcea acest substitut tragic al nunții deriva din faptul că „a muri necăsătorit reprezintă o moarte periculoasă pentru că nu s-a realizat aspectul cel mai important al vieții”²⁰.

Înmormântarea concentrează cel mai mare număr de credințe și superstiții dintre toate evenimentele legate de ciclul vieții, dar și în general. Aceasta probabil pentru că ea se referă la momentul mării treceri către lumea cealaltă, lume complet necunoscută nouă și despre care amănunțele oferite de textele bisericești sunt deopotrivă înfricoșătoare și dătătoare de speranță. Frica de necunoscut îi determină deci pe cei rămași în viață să-și ia diverse măsuri de prevedere. Alături de superstițiile menționate mai sus, trebuie amintită aici și aceea extrem de întâlnită pe tot teritoriul țării conform căreia oglinda din casa în care a răposat cineva trebuie acoperită pentru a bara calea de comunicare ce transcede lumea de aici și lumea de dincolo și pe care actul morții o deschide.

Paleta superstițiilor și credințelor semnalate pentru comuna Bucium în varii domenii este destul de largă. Astfel, se spunea că lemnul nu trebuie tăiat pe lună plină întrucât va face carii. Oricine venea în casa unei lehuze trebuia să lase copilului „somnul” constând din alimente, haine, bani etc. Cele care nu aduceau nimic rupeau câteva scame de la haine pe care le lăseau copilului, căci, în caz contrar, se spunea că i-ar fi luat „somnul” cu ele. Găina care cânta în casă trebuia degrabă tăiată, căci altfel prevestea moartea celor apropiați gospodarului. Se credea că furtunile, destul de frecvente în zonă, nu afectau prin fulgerele lor casele în care gospodinele aprindeau „mițuși”, sălciile păstrate la icoană încă de la Florii. Tot pentru a se feri de incendiile provocate de trăsnete, buciumanii își plasau pe acoperiș două cruci mici. Pentru ca o clădire nouă să aibă trănicie, la temelie sa se îngropau cândva, în mod ritual, un cap de găină sau de pisică. În ceea ce privește jertfa zidirii unei găini, aceasta mai putea fi întâlnită și la alte popoare din estul Europei, ea fiind conexată cu atribuțiile protectoare ale acestei păsări²¹. Semnificații similare se regăsesc și în cazul pisicii, considerată cândva duh al casei, literatura de specialitate consemnând cazuri similare de jertfire a acestui animal de către populațiile germane din trecut²².

²⁰ H. Stahl, *Eseuri critice*, București, Editura Minerva, 1983, p. 160.

²¹ A Olteanu, *op.cit.*, p. 279.

²² *Ibidem*, p. 286.

În dimineața de Sf. Vasile, în prima zi a anului, gospodinele se bucurau dacă cel ce le intra mai întâi în casă era un băiat, existând superstiția conform căreia, dacă primul venit era o fată, aceasta ar fi purtat ghinion pentru întreg anul casei respective. Și credința aceasta era larg răspândită în lumea rurală, atât la noi cât și la popoarele învecinate²³.

Destul de răspândită printre mineri era în trecut credința în vâlve – duhuri ale băilor care-și făceau apariția sub diferite forme antropomorfe sau zoomorfe. Chiar dacă existau o serie de povești referitoare la vâlvele bune care indicau minerilor filoanele de aur, tendința generală era de a evita întâlnirea cu aceste personaje fantastice. Aceasta pentru că exista în același timp temerea, bazată pe numeroasele pierderi de vieți omenești petrecute în galerii, că vâlvele puteau constitui pericole la adresa minerilor, ucigându-i în accidente sau făcându-i să dispară pentru totdeauna în mină, drept pedeapsă pentru că le-au călcat teritoriul.

Dacă vâlvele produceau teamă, mai ales în rândul bărbaților ce munceau ore în șir pe sub pământ, fără a vedea lumina soarelui, printre femei, mai răspândite erau credințele legate de ființe fantastice care afectau mai cu seamă creșterea animalelor, domeniu de care se preocupau mai mult gospodinele. Despre „moroșnițe” se spunea că, în aparență, erau femei obișnuite, care însă aveau abilități vrăjitoarești de a se transforma noaptea în diferite animale, după care se duceau la grajduri unde „luau mana” (laptele) vacilor sau oilor pe care le aveau în vedere. Pentru a nu-și vedea animalele sterpe, stăpâna casei plasa în grajd câte o mătură cu pământul în sus. Despre strigoi se spunea că erau întrupări ale unor morți, care umblau noaptea prin sat dezlegând vitele și deranjând pe săteni cu diverse zgomote. Cândva par să fi fost în zonă și alte credințe referitoare la diverse spirite malefice („Marțolea”, „Muma pădurii”, „Mirese”), dar informatorii nu ne-au putut oferi mai multe detalii referitoare la modul în care arătau și se manifestau acestea. Se poate observa așadar că regăsim aici o serie de credințe destul de răspândite și în zonele învecinate, impactul acestor credințe resimțindu-se până în zilele noastre în proporții mult mai mici, evident.

Dacă luăm în considerare o serie de caracteristici ale modului de viață și ale spiritualității buciumanene schițate pe parcursul acestei

²³ Ilie Moise, *Ceata de feciori – confrerii carpatice de tineret*, Sibiu, Editura Imago, 1999, p. 122.

cercetări, putem constata că tabloul conturat ne relevă o comunitate aparte. În mod previzibil, destinul acestor oameni a purtat din totdeauna pecetea metalului galben aflat la picioarele lor, în străfundurile pământului. Munca încrâncenată, în gurile de mină, răsplătită cel mai adesea cu mici cantități de aur ce nu permiteau decât un trai modest, era în mod inevitabil pusă în umbră de „marile lovituri” care îmbogățeau rapid pe câțiva „aleși ai sorții”. Mirajul aurului era atât de mare încât în ochii comunității ceea ce conta cel mai mult era „lovitura norocoasă” și nu faptul că nu de puține ori averile acestea dispăreau tot atât de iute pe cât fuseseră acumulate, modificând dramatic destinul „norocoșilor” și al urmașilor acestora. Ceea ce rămânea în urmă era faima zecilor și sutelor de kilograme de aur convertite în case impunătoare, în bijuterii rafinate aduse din străinătate, în costumele strălucitoare croite din materiale scumpe produse la oraș, dar și în îndeplinirea celor mai diferite fantezii pe care proaspăt îmbogățiții se străduiau să le trăiască la maximă intensitate. Apropierea de orașul Abrud, ca și acest context special, au favorizat circulația și legăturile cu mediul urban din zonă și chiar din străinătate, ceea ce a influențat într-o oarecare măsură modul de viață, cât și spiritualitatea buciumentenilor. Cu toate acestea, localitatea și-a păstrat în mare parte caracterul rural, fără a ajunge vreun moment să îmbrace aspectul de târg cosmopolit pe care îl etala Roșia Montană învecinată. Aceasta și pentru că aici nu au fost colonizări de mineri străini și cea mai mare parte a locuitorilor Buciumului și ai satelor sale era implicată mai cu seamă în agricultură și creșterea vitelor.

Lista de informatori

- Crișan Victoria – Bucium (70 ani)
- Danciu Elena – Gura Izbitei (66 ani)
- Crâsnic Eugen – Bucium Poeni
- Dan Zamfira – Bucium Poeni (67 ani)
- Prața Sabina – Bucium Poeni (69 ani)
- Bolunduț Ion – Bucium Poeni (80 ani)
- David Rodica – Valea Abruzel (48 ani)
- David Nicolae – Valea Abruzel (50 ani)
- Vișa Terezia – Muntari (71 ani)
- Grațielă Mureșan – Bucium Poeni (68 ani)

Lucrarea reprezintă rezultatul campaniei de cercetare etnologică desfășurată în anul 2002, în comuna Bucium, jud Alba, în cadrul Programului Național de Cercetare „Alburnus Maior”, instituit de Ministerul Culturii și Cultelor.

Abstract

The paper begins by the presentation of several archaeological and historical aspects of the locality Bucium in the Occidental Carpathians, pointing out the importance of gold extraction for the people living down there. It should be pointed out that most of the population is Romanian. Of course there are foreign influences as well, mostly German.

Gold exploitation is presented according to bibliographic sources, but it is also enriched by the memories of the informers. Mention is made of the terrible temptation the yellow metal has on the local people, the author reminding in this context some of the most famous thieves of gold. Equally attractive are the lines presenting various personages who in time became almost legendary in the area, and who becoming rich as a result of working in the gold mine did not know how to use their fabulous fortunes and did bizarre and sometimes even grotesque things.

Another part of the paper is dedicated to the analysis of the life style of the people in Bucium, observing their quite high living standard; then the author insists on the exchanges and trade as practiced by the inhabitants of Bucium with those of the surrounding sites; in this context, there is also the description of the pubs in Bucium, as well as of other leisures specific to the youth in these villages. This way the author assures the transition to the presentation of those assemblies where people would meet to do things in common, of the habits of the Easter fast, the Saint Martyrs, the Good Week and Easter, as well as of St. George, Armindenul, Holy Emperors Constantin and Helena, The Ascension, the Ispas, the Birth of St John the Baptist, Christmas, New Year and the Baptism; a larger space is dedicated to the description of the traditions related to events in the cycle of life, pointing out that these are more conservative than those in the calendar cycle. Therefore several pages are reserved to events such as the birth, wedding and funeral (especially the last two!). Somehow specific to mining areas is the belief in spirits of the ores, who appeared either in zoomorphic or in anthropomorphic shape; interesting information is thus being made available to the readers.

The conclusion of the paper is that in Bucium there lives a special community, as testified by the life and spirituality of the inhabitants of the place.